

Полевікова О.Б. Конспект уроку з української мови (3 клас) з теми «Звертання. Розділові знаки при звертаннях» / О.Б. Полевікова // 33 уроки-гри „Поле чудес”. 1 – 4 клас: навч.-метод. посібник [для вчителів] / Полевікова О.Б., Архипова І.А., Бондар Т.М., Бурак М.О. та ін. / Упорядник *О.Б.Полевікова*. - Х.: Вид. група „Основа”, 2007. – С.91-98. – (Б-ка журн. „Початковенавчання і виховання”; Вип. 5 (41)).

Українська мова. 3 клас. Полевікова О.Б.

Тема. Звертання. Розділові знаки при звертаннях

Мета. Продовжити знайомство з нормативними формами звертання до тих, з ким спілкуєшся, як важливою складовою культури спілкування. З опорою на підручник та інші дидактичні засоби, шляхом звернення до дитячої мовленнєвої практики поза школою домагатися, щоб учні навчилися правильно звертатися до свої товаришів по класу, до вчителів, працівників школи, а також до членів своєї родини – старших і молодших, засвоїти форми звертання в соціумі, формувати вміння правильно вживати звертання в усному і писемному мовленні.

Розвивати в дітей увагу до лексичного значення слів, зв'язне мовлення.

Виховувати повагу до членів родини.

Обладнання. Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. Рідна мова: Підруч. для 3 кл. – К.: Освіта, 2003 – Ч.І. – 126 с.

Картки із завданнями для учнів. Таблиці слів для турів гри.

Фонозаписи пісень: „Родина” (сл. В. Крищенко, муз. О. Злотника); „Прекрасні звертання” (сл. і муз. Н.Красоткіної)

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент. Повідомлення теми і мети уроку. Сьогодні ми всі – учасники гри “**ПОЛЕ ЧУДЕС**”. Її мета – продовжити знайомство із звертаннями, учитися правильно вживати їх в усному і писемному мовленні.

А тематика завдань буде пов'язана з іменами у формі звертання.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА.

I ВІДБІРКОВИЙ ТУР

Робота за матеріалом підручника.

1. Виконання усно вправи 101 (с.49).
2. Заучування правила на с.49 (Читання хором, рядами, варіантами, хлопчиками, дівчатками, індивідуально).

3. Каліграфічна хвилинка

1 рядок. Запишіть буквосполучення. Утворіть іменник, що відповідає темі уроку. Запишіть. Підкресліть орфограму.

2 рядок. Запишіть, до людей яких професій звертається Марійка Підгірянка у вірші „Гостинна хата” (вправа 101, с.49).

3 рядок. Попрацюйте в парах. Пригадайте, з якою інтонацією слід читати колискові пісні. Прочитайте колискову із вправи 102 (с.49) „буксирчиком”. Виконайте письмово завдання 2 (с.50).

Зв анн ре ят Звертання

Тесляре, муляре,столяре, скляре, ковалю.

Спи, моя ластівко, солодко спи!

Актуалізація знань учнів.

Прочитайте, будь ласка, речення з творчості Т. Г. Шевченка. Випишіть звертання, об'єднайте їх одним словом. (Сім'я, родина).

1. Бабусю, голубонько, скажи мені щиру правду! 2. Привітай же, моя ненько, моя Україно. 3. Чого, батьки, сумуєте? 4. Ідіте, сини, погуляйте, пошукайте долі! 5. Пливи, пливи, моя доню, Дніпром за водою. 6. Любитесь, брати мої, Україну любіть і за неї, безталанну, Господа моліть.

Лунає приспів пісні „Родина” (сл. В. Крищенко, муз. О. Злотника)

Робота з прислів'ями. Прочитайте прислів'я. Поясніть, як ви їх розумієте.

Підкресліть звертання.

Не микайся, Грицю, на дурницю, бо дурниця боком вилізе.

Про мене, Семене, хай усі коло мене, аби я зверху.

Посидь, Уляно, бо ще рано.

Посидь, Векло, ще не смеркло.

Маріє, звідки вітер віє.

І ти, Грицю, пан.

У першому відбірковому турі братимуть участь гравці, які правильно підкреслили звертання, розтлумачили значення прислів'їв.

ЗАВДАННЯ І ТУРУ

Проблемами встановлення імен майже одночасно цікавилися ще давньогрецькі та давньокитайські філософи, не знаючи одні про одних. Саме тоді виник популярний і сьогодні вислів *називати речі своїми іменами*. Вважалося, що коли б усі речі і явища називалися відповідно до їх природних властивостей, то багато проблем зникли б самі по собі.

Учені стверджують, що це жіноче імя – найпоширеніше. На планеті його носять 95 мільйонів жінок. Походження цього імені трактують по-різному. Одні вважають, ніби в його основі лежить слово давніх євреїв „грація”, „врода”; інші дотримуються думки, що воно походить від давньосемітського „благодать”, „ласка”.

Г	А	Н	Н	О
---	---	---	---	---

Завдання:

Скласти із цим звертанням речення, уживаючи слова ввічливості під час зустрічі.

Оцінювання гравців І туру, що не вийшли у фінал.

II ВІДБІРКОВИЙ ТУР

1. Прочитайте вірші. Випишіть звертання – власні назви. Поясніть їх правопис:

О мово рідна! Їй гаряче

Віддав я серце не дарма.

Без мови рідної, юначе,

Їй народу нашого нема. (В.Сосюра)

Мово рідна, слово рідне,

Хто вас забуває,

Той у грудях не серденько

Але камінь має! (С.Воробкевич)

Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних
Як свою дитину. (Т.Шевченко)
Вітчизно! Горді ми тобою, трудом і подвигом твоїм. (М.Рильський)
Я любити тебе не покину, Батьківщино безсмертна моя! (В.Сосюра)
Слово, моя ти єдина зброє, ми не повинні загинуть обоє. (Леся Українка)
Ой Дніпре, мій Дніпре, широкий та дужий. (Т. Шевченко)
За правду, браття, єднаймося щиро. (Леся Українка)
Донеччино моя, моя ти батьківщино,
Тобі любов моя і всі мої чуття! (В.Сосюра)

2. Послухайте пісню „Прекрасні звертання”, яку написала для вас Надія Красоткіна. Назвіть, які форми звертання до членів родини вживає автор у ній:

Прекрасні звертання

Слова і музика Надії Красоткіної

Є в нашій мові прекрасні звертання,
Добрі і щирі, чудові слова.
Тими словами усяк без вагання
Маму найкращу свою назива:
Мамо, матусенько, мамочко, ненько,
Матінко, усміх твій ніжний ловлю.
Мамонько рідна, моя дорогенька,
Я над усе тебе в світі люблю!
Я і до тата умію звертатись,
Хочу в словах передати тепло.
Щоб мій татусь міг частіше всміхатись,
І щоб в душі його сонце цвіло!
Татку, татусеньку, таточку, тату,
Кращого в світі немає навкруг!

Татоньку, хочу тебе я обняти –
Ти мій порадник, заступник і друг!
Я й до бабусі з любов'ю звертаюсь:
Бабцю, бабуню, бабусю моя!
І до бабусиних рук притуляюсь,
Та відчуваю в них лагідність я.
І до дідуся іду по науку:
Діду, дідуню, навчи в світі жить!
Він на голівку кладе свою руку,
Голос сріблястим струмочком біжить.
Слово чарівне! Яка в ньому сила!
Скажеш з любов'ю – і радість росте!
Слово ласкаве народжує крила –
Ви не забудьте ніколи про те!
Донечко, синку, сестрице, братусю, -
Дружна, велика, весела сім'я!
Таточку, мамочко, бабцю, дідусю, -
Мій оберіг і родина моя!

4. Прочитайте текст. Запишіть I абзац самостійно. Підкресліть звертання.

Мово рідна! Ти ж – як море – безконечна, могутня, глибинна.
Красо моя! В тобі мудрість віків і пам'ять тисячоліть. Скарбе мій єдиний, з тобою я найбагатший і найдужчий в світі. (за С.Плачиндою)

У другому відбірковому турі братимуть участь гравці, які першими виконали завдання самостійної роботи.

ЗАВДАННЯ II ТУРУ

Скільки імен побутує у нашій країні? Скільки їх у наших далеких і близьких сусідів? Наука свідчить, що у нас нараховується близько 700 чоловічих і жіночих імен. Що стосується імен людей інших країн, то ця кількість дуже неоднакова. Так, наприклад, у росіян на даний час установився

досить постійний набір чоловічих і жіночих імен. Їх кількість визначається такими межами: чоловічих імен – від 40 до 80, жіночих – від 60 до 120. У Туреччині нараховується аж 20 тисяч чоловічих і жіночих імен, причому 2 тисячі з них – власне турецькі, решта – запозичені. В Італії вживають 17 тисяч власних імен. Варто зауважити, що італійці значно ширше, ніж українці, використовують чоловічі імена як жіночі і навпаки. Так, наприклад, 100 жінок країни звать Гамлет і 50 – Адама. Що стосується шведів, то тут картина така: 6 чоловічих і 6 жіночих імен носить третина жителів країни.

У формі звертання зашифровано ім'я, яке також може носити в Україні і чоловік, і жінка. Воно стало популярним на початку минулого століття. В його основі – латинське слово, що означає „здоровий”, „сильний”, „міцний”.

В	А	Л	Е	Н	Т	И	Н	Е
----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------

Завдання:

Скласти із цим звертанням речення, уживаючи слова ввічливості під час прощання.

Оцінювання гравців II туру, що не вийшли у фінал.

ФІЗХВИЛИНКА

III ВІДБІРКОВИЙ ТУР

1. Інсценізація уривків.

Учитель розповів про пори року й запитав:

- Миколо, який час найкращий для збирання яблук?
- Коли собака прив'язаний!

На уроці математики вчитель запитує учня:

- Якби, Євгене, в тебе було два бутерброди і в мене теж два бутерброди, що б у нас вийшло?
- Легкий сніданок.

На уроці історії вчитель запитує:

- Петрику, де вперше одержав перемогу Суворов?

- На сто сорок п'ятій сторінці.

Учень, прийшовши додому, запитує батька:

- Тату, ти можеш розписатися з заплющеними очима?
- Думаю, що зможу.
- Тоді заплющ очі і розпишись у моєму щоденнику.

2. Складання діалогів.

Привітання з днем народження

- Доброго ранку, Іринку!
- Привіт, Оленко!
- Я рада тебе бачити.
- Я теж.
- Вітаю тебе з днем народження.
- Спасибі!
- Зичу тобі здоров'я та гарних оцінок!
- Я рада, що ти пам'ятаєш про мій день народження. Вдячна тобі за увагу!

Розмова з хворим другом по телефону

- Алло! Оленко, привіт!
- Здрастуй, Олю!
- Як твоє здоров'я?
- Я хворію. У мене грип.
- Ви викликали лікаря?
- Так, лікар приходив. Тепер я п'ю ліки.
- Одужуй швидше!
- Я вдячна тобі за дзвінок.
- Бувай! До зустрічі у школі.

Ти – пасажир

- Заходьте! Вам допомогти?
- Дякую!
- Передайте, будь ласка, гроші на квиток.

- Візьміть ваш квиток.
- Ви виходите на наступній зупинці?
- Ні. Я їду далі!
- Дозвольте пройти!
- Проходьте!
- Дякую! Щасливої дороги!
- Бабусю, сідайте, будь ласка!
- Спасибі! А тобі далеко їхати?
- Ні! Я виходжу на наступній зупинці.
- До школи їдеш?
- Ні, у бібліотеку.
- Нехай тобі щастить!
- І вам щасливої дороги!

3. Спишіть, розкриваючи дужки і ставлячи потрібні розділові знаки. Іменники, що в дужках, поставте у формі звертання.

1. Рівна (сестра милая) нам доля з тобою. (Л.Глібов) 2. (Хлопець) а греби-но сюди! (О.Донченко.) 3. Щастя тобі (дівчина) на добре! (Ю.Яновський.) 4. Прилітай же мій (сокіл) мій (голуб) сизий. (т. Шевченко)

У третьому відбірковому турі братимуть участь гравці, які першими і правильно виконали завдання 3.

ЗАВДАННЯ ІІІ ТУРУ

Відомо, що в українців були імена ще до прийняття християнства, хоча основу найменш складають імена християнського календаря. У старовинних документах трапляються імена Рудий, Буян та інші. Сина, якого довго очікували, називали Ждан, небажаного – Неждан. Прагнучи мати гарну та розумну дитину, батьки називали її Лев, Веселка, іноді за днем народження – Субота, за порою року – осінь, Зима. Перший син діставав імя Одинець, третій - Третяк і т.д. Щоб обдурити „злу силу”, не дати їй забрати дитину, називали малюка Захворай, Поганка, Павук. Заможні люди до складу імені включали корені слів *слав* і *волод*: Ярослав, Мстислав, Володимир, Всеволод.

І це чоловіче ім'я грецького походження у перекладі означає „цар”, „князь”.

В	А	С	И	Л	Е
----------	----------	----------	----------	----------	----------

Завдання:

Скласти із цим звертанням спонукальне речення, уживаючи слова ввічливості.

Оцінювання гравців III туру, що не вийшли у фінал.

ГРА З ГЛЯДАЧАМИ

Прочитайте слова, вжиті у формі звертання. Випишіть звертання до неістот:

Друже, козаче, пастуше, луже, Боже, вороже, друже, недруже, герцогу, догу, гріше, завмагу, йогу, козерогу, горіше, магу, металургу, мустангу, носорогу, астрологу, геологу, поточе, зоологу, стоматологу, язиче, пастуше, байраче, скомороше, конюху, лінюху, сплюху, ховраху, чеху, биче, внуче, вовче, граче, жуче, раче, чоловіче, гороше, душе, женише, пташе, плуже.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ГЛЯДАЧІВ:

Коли Київська Русь прийняла християнство, разом з усіма правилами і звичаями грецької церкви вона запровадила вшанування святих – пророків, мучеників. Священики, які прибули з Візантії, привезли з собою списки узаконених релігією імен, де вказувалося, в який день якого святого вшановувати. Кожен святий, ясна річ, мав своє ім'я. Встановився звичай: новонародженого обов'язково несли у церкву на хрещення, де зі „святців” (церковної книги) вибиралося для немовляти ім'я того мученика чи святого, з яким збіглося народження дитини.

Якщо, скажімо, дитина народилася 11 вересня, то хлопчика називали Іваном, а дівчинку Настею (Анастасією). Так увійшли до вжитку імена Марії, Івана, Ганни, Миколи тощо. З'явилося і слово „іменини” – день пам'яті святого, чие ім'я носить людина (а не день народження, як дехто вважає).

Це чоловіче ім'я грецького походження означає „здоровий”, „неушкоджений”

А	Р	Т	Е	М	Е
---	---	---	---	---	---

ФІНАЛ

Хоч у східних слов'ян прийнято давати дітям одне ім'я, однак відомі випадки, коли дитина називалася двома іменами. Два імені мав брат композитора М.П.Мусоргського Євгеній-Філарет. Усі діти, що народжувалися в сім'ї до нього, вмирали немовлятами. Щоб зберегти дитину, батьки давали їй двоє імен, сподіваючись таким чином обманути смерть: вона прийде за хлопчиком з одним іменем, а знайде дитину з іншим найменням і піде ні з чим.

Особливої популярності серед українців за часів Богдана Хмельницького набуло його ім'я. Зміст його такий: *даний Богом, подарований*. Але цікаво, що у багатьох офіційних документах український гетьман згадується під зовсім іншим ім'ям – так, як він був охрещений. Це грецьке слово перекладають як „життя, дане Зевсом (богом)”. Інші трактують його так: „який живе, догоджаючи Богові”.

З	И	Н	О	В	І	Є
---	---	---	---	---	---	---

СУПЕРГРА

Якщо чиясь доля не складалася, то люди прагнули передусім щось змінити в імені. Римляни, наприклад, починали писати імена перегорненими ліиерами. Чи не тому дівчата, виходячи заміж, міняють своє прізвище, ніби оголошують, що для них починається нове життя. З надієб на кращу долю беруть собі псевдоніми письменники, артисти.

В основі багатьох імен лежать назви прикмет людини, назви птахів, тварин, рослин.

З цим іменем на Україні пов'язані поетичні легенди, що засвідчують давні уявлення наших пращурів, їхнє тісне співжиття з природою. Вони вважали, що в день 14 вересня збираються всі ластівки, щоб вибрати собі вожака. Тут же птахи пригадують, хто протягом минулого літа шкодив їм: одбирав і руйнував гнізда, заважав годувати діточок. Ці скарги і передавали святому, звертання до якого і треба відгадати.

С	Е	М	Е	Н	Е
---	---	---	---	---	---

Семен – походить від іудейського *Сімеон*, що означає „слухняний”.

Прислухайтесь і ви до поради Р.Гамзатова:

„Немає нагороди більшої, ніж ім'я, нема скарбу дорожчого над життя. Бережи це”.

ІІІ. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Нагородження переможців. Підведення підсумків роботи.

Домашнє завдання на наступний урок: Вивчіть правило на с.49, виконайте вправу на вибір.

Вправа 103, с.50. Запишіть подані слова у формі звертання. При потребі зверніться до таблиці на с.39. З двома звертаннями (на вибір) складіть речення і запишіть, ставлячи розділові знаки.

Вправа 105, с.50. Прочитайте. Знайдіть звертання. Вивчіть вірш напам'ять і запишіть його з пам'яті.